

УДК 35

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-3](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-3)

Датій Олександр Іванович,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Datsii Oleksandr Ivanovych,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Frometivska str., 2, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Банчук-Петросова Олена Вікторівна,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», 02121, м. Київ, вул. Харківське шосе, 210, <https://orcid.org/0000-0001-8426-1475>

Banchuk-Petrosova Olena,

Candidate of Science in Public Administration, Assistant Professor, Senior Lecturer at the Department of Constitutional, International Law and Public Law Disciplines, Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University "Odessa Law Academy", 02121, Kyiv, Kharkivske shoesse, 210, <https://orcid.org/0000-0001-8426-1475>

Платонов Олег Ісаакович,

кандидат економічних наук, докторант кафедри фінансів, банківської та страхової справи, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, e-mail: olegplatonov@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3059-5389>

Platonov Oleg Isaakovych,

Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student at the Department of Finance, Banking and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Frometivska str., 2, e-mail: olegplatonov@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3059-5389>

ПІДХІД ДО МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Зазначено, що глобалізація світогосподарських зв'язків сприяє глибоким якісним перетворенням зовнішньоекономічних зв'язків держав, пов'язаних із пошуком шляхів інтегрування до системи світогосподарських відносин. Початок ХХІ століття став завершальним етапом затяжного перехідного періоду, під час якого багатьом державам, зокрема й Україні, належить перейти від стагнації до розвитку. При цьому важливо виробити такі стратегічні орієнтири, які б націлили на органічне змикання зовнішньоекономічних можливостей такого процесу з тими внутрішніми передумовами, які можуть сприяти його прискоренню. В основі економічного глобалізму лежить теорія неолібералізму та вільного ринку. Вона застосовується до всього світового господарства, оскільки виходить з теоретичного посилення, що плодами глобалізації користуються як розвинені, так і країни, що розвиваються і трансформуються, експортери та імпортери міжнародних товарів, послуг і капіталів, розробники технологій і споживачі, що адаптуються до них. Прихильники фінансової лібералізації стверджують, що вільний рух капіталів забезпечує оптимальний з позиції всього світового господарства розподіл та використання заощаджень, стимулює економічне зростання та поширення нових технологій.

Визначено, що держави з реформованою економікою виявляють певну обережність у виборі моделей економічного зростання і намагаються якнайбільше орієнтуватися на власний ресурсно-виробничий потенціал як гарант економічної стабільності та безпеки. Вибір кожної із цих моделей неоднозначний. Умовою просування України шляхом економічного прогресу виступає передусім концентрація її власних зусиль і ресурсів на формуванні ефективного, технологічно розвиненого та конкурентоспроможного ринкового господарства. У найближчій перспективі акценти економічної політики об'єктивно зміщуються у бік розвитку вітчизняного виробництва та забезпечення у разі опори на неї потреб внутрішнього ринку. Реалізація експорто-орієнтованої моделі становить загрозу національній безпеці. На користь обережного включення економіки країни в глобалізаційні процеси в найближчій перспективі свідчить і факт збереження експортної квоти на рівні, що склався. Віддаючи пріоритет політиці та стратегії імпортозаміщення у зовнішньоекономічній діяльності, ставиться завдання створення умов формування у першій чверті ХХІ століття народногосподарського комплексу переважно на основі внутрішніх ресурсів та ринку з послідовним збільшенням обсягів середньо- та високотехнологічного експорту за відносного зниження вивезення продукції первинного сектору.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічні можливості, зовнішньоекономічна діяльність, глобалізація, конкурентоспроможність, ресурсно-виробничий потенціал.

APPROACH TO MULTIMODAL MODELLING EFFECTIVE STATE REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Abstract. It is noted that the globalization of world economic relations contributes to the deep qualitative transformation of foreign economic relations of states related to the search for ways to integrate into the system of world economic relations. The beginning of the XXI century was the final stage of a long transition period, during which many countries, including Ukraine, have to move from stagnation to development. At the same time, it is important to develop such strategic guidelines that would aim at the organic closure of foreign economic opportunities of this process with those internal prerequisites that can help accelerate it. At the heart of economic globalism is the theory of neoliberalism and the free market. It applies to the entire world economy because it is based on the theoretical premise that the fruits of globalization are enjoyed by both developed and developing and transforming countries, exporters and importers of international goods, services and capital, technology developers and consumers who adapt to them. Proponents of financial liberalization argue that the free movement of capital ensures the optimal distribution and use of savings from the standpoint of the world economy, stimulates economic growth and the spread of new technologies.

It is determined that the states with reformed economies show some caution in choosing models of economic growth and try to focus as much as possible on their own resource and production potential

as a guarantor of economic stability and security. The choice of each of these models is ambiguous. The condition for Ukraine's progress through economic progress is, first of all, the concentration of its own efforts and resources on the formation of an efficient, technologically advanced and competitive market economy. In the near future, the emphasis of economic policy is objectively shifted towards the development of domestic production and ensuring that it supports the needs of the domestic market. The implementation of an export-oriented model poses a threat to national security. The fact that the export quota will remain at the current level also testifies in favour of the careful inclusion of the country's economy in globalization processes in the near future. Giving priority to the policy and strategy of import substitution in foreign economic activity, the task is to create conditions for the formation of the national economic complex in the first quarter of the XXI century mainly on the basis of domestic resources and market with a consistent increase in medium and high-tech exports.

Key words: state regulation, foreign economic opportunities, foreign economic activity, globalization, competitiveness, resource and production potential.

Постановка проблеми

Теорії економічного зростання є найбільш дискусійним моментом сучасної економічної науки. Економічна криза 2014 р. в Україні продемонструвала, що ортодоксальні підходи до економічної політики держав не застосовні у чистому вигляді для економіки періоду, що реформується. Це зумовлює особливу актуальність розробки альтернативної теорії економічного зростання, висновки та положення якої могли б ефективно використовуватися на практиці.

Глобалізація світогосподарських зв'язків сприяє глибоким якісним перетворенням зовнішньоекономічних зв'язків держав, пов'язаних із пошуком шляхів інтегрування до системи світогосподарських відносин. Початок XXI століття став завершальним етапом затяжного перехідного періоду, під час якого багатьом державам, зокрема й Україні, належить перейти від стагнації до розвитку. При цьому важливо виробити такі стратегічні орієнтири, які б націлили на органічне змикання зовнішньоекономічних можливостей такого процесу з тими внутрішніми передумовами, які можуть сприяти його прискоренню.

В основі економічного глобалізму лежить теорія неолібералізму та вільного ринку. Вона застосовується до всього світового господарства, оскільки виходить з теоретичного посилу, що плодами глобалізації користуються як розвинені, так і країни, що розвиваються і трансформуються, експортери та імпортери міжнародних товарів, послуг і капіталів, розробники технологій і споживачі, що адаптуються до них. Прихильники фінансової лібералізації стверджують, що вільний рух капіталів забезпечує оптимальний з позиції всього світового господарства розподіл та використання заощаджень, стимулює економічне зростання та поширення нових технологій.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Питанням розвитку і державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності присвячені наукові розробки таких вітчизняних та зарубіжних учених: В. Андрійчука, В. Безрученка, В. Гейця, Н. Горіної, М. Згуровського, Л. Письмаченко, М. Портера, Б. Карлоффа, В. Середи, Р. Фатхутдінова, А. Харчука та ін. Констатуючи вагомі наукові та практичні результати досліджень згаданих авторів, слід відзначити, що певне коло питань концептуального, методологічного та методичного характеру залишається не досить дослідженим і таким, що потребує подальшого аналізу.

Мета статті. Метою проведеного в поданій статті дослідження є визначення підходу до моделювання ефективного державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Неоліберальна теорія набула поширення в 70–80-х роках як реакція центрів світового господарства на прагнення периферійних країн знайти модель самостійного розвитку. Як провідні критерії та стимули висувалися не інтереси національної економіки конкретної країни, а загальносвітові критерії, які визначаються потребами центрів. Основними рисами неоліберальної моделі є: регулювання економічної діяльності на жорсткій монетарній основі, стійкість ринкового механізму як регулятора економічного розвитку; зниження ролі національно-господарського комплексу та суверенітету як свідчення прогресу; стимулювання зниження господарської діяльності держави (Єдине вікно для міжнародної торгівлі, 2016). До недоліків такої моделі відносять: ігнорування проблеми розподілу доходів та багатства, відсутність гарантії стабільності економіки країни, стабільність поведінки міжнародних інвесторів, що

у поєднанні з нерозвиненістю фінансової системи та недосконалою структурною політикою нездатне протистояти різким коливанням обсягів та структури потоків капіталу.

Тому держави з реформованою економікою виявляють певну обережність у виборі моделей економічного зростання і намагаються якнайбільше орієнтуватися на власний ресурсно-виробничий потенціал як гарант економічної стабільності та безпеки.

Імпортозамінна модель висуває як пріоритет створення диверсифікованих промислових комплексів, здатних наситити і реструктурувати внутрішній ринок за допомогою виробів місцевого виробництва і потім розгорнути їх експорт. Експорто-орієнтована модель ставить в основу міжнародну промислову кооперацію, з розвитком якої пов'язуються розрахунки на насичення та структурування національного ринку.

Головна відмінність імпортозаміщення від експорто-орієнтованої моделі полягає в тому, що у систему міжнародних економічних відносин включаються не лише окремі галузі та виробництва, часто слабо пов'язані з внутрішнім господарством, але вся національна економіка, позаяк нарощування експорту та імпорту, рух капіталів та обмін технологіями здійснюється на основі координації критеріїв ефективності окремих суб'єктів господарської діяльності та економіки країни загалом (Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами).

Вибір кожної із цих моделей неоднозначний. Умовою просування України шляхом економічного прогресу виступає передусім концентрація її власних зусиль і ресурсів на формуванні ефективного, технологічно розвинутого та конкурентоспроможного ринкового господарства. У найближчій перспективі акценти економічної політики об'єктивно зміщуються у бік розвитку вітчизняного виробництва та забезпечення у разі опори на неї потреб внутрішнього ринку. Тому в дискусіях про вибір національної моделі економічного зростання переважає думка про доцільність у найближчій перспективі проведення політики імпортозаміщення з метою послаблення односторонньої залежності від зовнішніх факторів. Реалізація експорто-орієнтованої моделі становить загрозу національній безпеці. На користь обережного включення економіки країни в глобалізаційні процеси в найближчій перспективі свідчить і факт збереження експортної квоти на рівні, що склався. Віддаючи пріоритет політиці та стратегії імпортозаміщення у зовнішньоекономічній діяльності, ставиться завдання створення умов формування

у першій чверті ХХІ століття народногосподарського комплексу переважно на основі внутрішніх ресурсів та ринку з послідовним збільшенням обсягів середньо- та високотехнологічного експорту за відносного зниження вивезення продукції первинного сектору.

Водночас країна не може відмовитись і від використання переваг експорто-орієнтованого розвитку. Зовнішньоекономічні зв'язки, зокрема зовнішня торгівля, здатні активізувати власний потенціал країни, не замінюючи його, привносячи до вітчизняної економіки додаткову конкуренцію, нові технології, досвід ринкового господарювання, забезпечуючи приріст національного багатства з допомогою товарообміну за вигідними цінами і залучення іноземного капіталу.

Аналіз можливостей використання Україною експорто-орієнтованої стратегії (Митне оформлення автомобіля. Державна митна служба України) показав, що економіка країни має низку конкурентних переваг, що дозволяють розраховувати на більш ефективне її включення до системи світогосподарських зв'язків. Головною з них, безперечно, є забезпеченість мінерально-сировинними ресурсами. Вона є достатньою для забезпечення потреб внутрішнього виробництва, соціальної інфраструктури та здійснення експортних поставок. Україна матиме таку перевагу навіть в умовах зниження питомої ваги сировини у світовому торговому обміні. Тому експорт сировини та напівфабрикатів у найближчому майбутньому залишиться важливою статтею валютних надходжень (за умови збереження їх цінової конкурентоспроможності). Не менш значущими конкурентними перевагами для української зовнішньоекономічної політики залишаються порівняльна дешевизна деяких факторів виробництва (значних за масштабами виробничих фондів універсального обробного обладнання, кваліфікованої та відносно дешевої робочої сили). Ці конкурентні переваги у поєднанні з конкурентними перевагами вищого порядку (унікальністю передових технологій у низці секторів промисловості – в авіакосмічній та атомній промисловості, суднобудуванні, виробництві лазерної техніки, засобів інформатики, розробці програмного забезпечення тощо), що забезпечують динамізм збереження позицій у змаганні із закордонними суперниками, дозволять, на наш погляд, перейти на модель комплексного розвитку та змінити характер дискусії про вибір моделі економічного зростання – чи експортна орієнтація, чи імпортозаміщення.

Дискусія про вибір моделі економічного розвитку для держав з економікою, що рефор-

мується, цілком зрозуміла. Трансформація у напрямі ринкового господарства на тлі бурхливої глобалізації робить пошук нової моделі дуже актуальним. Найбільш динамічні та агресивні сегменти глобалізації, міжнародна фінансова система, лібералізація та дерегулювання руху капіталів накладаються на процеси формування нових економічних структур, слабких фінансової та банківської систем, неадекватні ринковому господарству інституційна та правова бази, невміння правильно оцінювати та своєчасно реагувати на зміну ситуації на фінансових ринках (Калькулятор митної вартості та платежів при митному оформленні автомобіля). Крім того, у конкретних умовах крайні позиції не реалізовані, як і штучні конструкції, засновані не на реальних внутрішніх можливостях країни та прогнозованій реакції зовнішнього світу.

Багато дослідників звертають увагу на те, що внутрішньорегіональне співробітництво в регіонах світу, наприклад торговельне або інвестиційне, розвивається різними порівняно із середньосвітовими темпами. Феномен економічного зростання країн Східної Європи щодо цього унікальний, а аналіз механізму моделювання нової парадигми зовнішньоекономічної діяльності в умовах старої моделі економічного зростання, на наш погляд, може являти певний практичний інтерес для України.

У цьому регіоні виникла ціла група держав, які успішно вирішували або вже вирішили проблему подолання відсталості в міжнародному поділі праці, активно включилися в цей процес, що зумовило величезний науковий і практичний інтерес до економічних моделей, що реалізуються там. З кожним роком посилюється партнерство країн регіону, розширюється змістовність та інтенсивність їхніх зв'язків, що характерно для всіх форм та рівнів взаємодії: від міжфірмової до міждержавної, від зовнішньої торгівлі до надання офіційної допомоги розвитку. В основі зазначених процесів, як показує аналіз, багато в чому подібна модель економічного зростання країн Східної Азії, що визначає динаміку регіональної економічної взаємодії (Окремі показники спеціальної митної статистики декларування за період 2014–2020 років).

Серед величезного різноманіття моделей економічного зростання, зумовленого специфікою конкретних країн, також виділяються два вище зазначені основні типи моделей, які тією чи іншою мірою і формою були реалізовані і продовжують здійснюватися в країнах, що розвиваються. Одна з цих моделей орієнтована, по суті, всередину, на потреби та можливості наці-

онального ринку, з істотним обмеженням або повним витісненням іноземного капіталу і фактично з прицілом створення самодостатньої економіки закритого типу (наприклад, Афганістан, Іран, Пакистан) (модель імпортозаміщення). В основі другої моделі лежить визнання необхідності активної взаємодії з іноземним капіталом та всесвітнього використання можливостей, зумовлених участю у міжнародному поділі праці (експорто-орієнтована модель).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Модель імпортозаміщення через слабку розвиненість та зумовлену цим вузькість національних ринків країн, що найбільше відчувається в умовах стрімкої диверсифікації споживчого попиту, досить швидко вичерпала свої творчі можливості. Обмеженість внутрішнього ринку була основним стримуючим фактором для подальшого розвитку економіки країн, що вимагало зміни загальної концепції розвитку. Саме у цей період починає формуватися політика орієнтації експорту, яка органічно доповнила структурну перебудову в індустріально розвинених країнах.

Стратегія зростаючої участі у міжнародному поділі праці продемонструвала чимало переваг, і, мабуть, найочевиднішим прикладом цього стали країни Східної Азії. Тут ця стратегія отримала обґрунтування в так званій теорії «зграї гусей, що летить», або «наздоганяючого життєвого циклу продукту» (eatching-up product cycle).

У центрі уваги теорії перебувало питання про взаємозв'язок між розвитком міжнародної торгівлі та промисловим розвитком, а послідовність v-подібних кривих зростання імпорту, внутрішнього виробництва та експорту нагадувала зграю диких гусей, що летять. Пізніше термін «зграя гусей, що летить» став використовуватися і для опису іншої послідовності v-образних кривих зростання вітчизняного виробництва в окремих сучасних галузях промисловості, тобто для зображення процесу диверсифікації промислової структури під час індустріалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. Зовнішньоекономічна діяльність. / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.09.2021 р.).
2. Єдине вікно для міжнародної торгівлі. / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/the_only_window_for_international_trade-472 (дата звернення: 23.09.2021 р.).

3. Калькулятор митної вартості та платежів при митному оформленні автомобіля. / Державна митна служба України. URL: <https://calc.customs.gov.ua/#> (дата звернення: 14.09.2021 р.).
4. Митне оформлення автомобіля. / Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-avtomobilia> (дата звернення: 14.09.2021 р.).
5. Окремі показники спеціальної митної статистики декларування за період 2014–2020 років. Режим спільного транзиту (NCTS). / Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/rezhimspilnogotranzituncts> (дата звернення: 13.09.2021 р.).

REFERENCES

1. *Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy tovaramy. Zovnishnoekonomichna diialnist. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine. "Geographical structure of Ukraine's foreign trade in goods. Foreign economic activity"]*. (2021). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 13 September 2021) [in Ukrainian].
2. *Yednye vikno dlia mizhnarodnoi torhivli. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Single window for international trade. Ministry of Finance of Ukraine]*. (2021). Retrieved from: https://mof.gov.ua/uk/the_only_window_for_international_trade-472 (Accessed 23xSeptember 2021) [in Ukrainian].
3. *Kalkulator mytnoi vartosti ta platezhiu pry mytnomu oformlenni avtomobilia. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy [Calculator of customs value and payments at customs registration of the car. State Customs Service of Ukraine]*. (2021). Retrieved from: <https://calc.customs.gov.ua/#> (Accessed 14 September 2021) [in Ukrainian].
4. *Mytne oformlennia avtomobilia. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy [Customs clearance of the car. State Customs Service of Ukraine]*. (2021). Retrieved from: <https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-avtomobilia> (Accessed 14 September 2021) [in Ukrainian].
5. *Okremi pokaznyky spetsialnoi mytnoi statystyky deklaruvannia za period 2014–2020 rokiv. Rezhym spilnoho tranzytu (NCTS). Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy [Some indicators of special customs statistics for declaration for the period 2014–2020. Joint transit mode (NCTS). State Customs Service of Ukraine]*. (2021). Retrieved from: <https://customs.gov.ua/rezhimspilnogotranzituncts> (Accessed 13 September 2021) [in Ukrainian].